

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף עא

רבי ישמעאל אמר - נאמר "וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה וטמא עד הערב". דורשים את הפסוק לשני חלקים, "וכי ימות מן הבהמה" זו בהמה טמאה, "אשר היא לכם לאכלה" זו בהמה טהורה. אם כן למדנו שגם בהמה טמאה וגם בהמה טהורה נבלתם מטמאת. והרי למדנו במקום אחר שחיה בכלל בהמה ובהמה בכלל חיה. ואם כן יוצא שחיה טהורה בכלל בהמה טהורה, וחיה טמאה בכלל בהמה טמאה. וכן להיפך, בהמה טהורה בכלל חיה טהורה, ובהמה טמאה בכלל חיה טמאה.

הגמרא מבארת את המקור לכך שחיה בכלל בהמה וכו':

חיה בכלל בהמה מנלן? מניין לנו שכשהתורה כותבת "בהמה" היא מתכוונת גם ל"חיה"? תשובה - לומדים מסמיכות הפסוקים "זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה.. איל וצבי ויחמור" התורה מדברת על בהמות המותרות באכילה, וכותבת גם את החיות המותרות (איל צבי ויחמור וכו' שהם חיות). מכאן שחיה בכלל בהמה.

בהמה בכלל חיה מנלן? מניין לנו שכשהתורה כותבת "חיה" היא מתכוונת גם ל"בהמה"? תשובה - נאמר "זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ, כל מפרסת פרסה ... מעלת גרה" הפסוק מדבר על החיות המותרות באכילה, והוא אומר שמותר לאכול מהבהמות המפריסות פרסה ומעלות גרה. מכאן שבהמה בכלל חיה.

רבי ישמעאל אמר א. חיה טהורה בכלל בהמה טהורה. ב. חיה טמאה בכלל בהמה טמאה. ג. בהמה טמאה בכלל חיה טמאה ד. בהמה טהורה בכלל חיה טהורה. הגמרא מבארת מה הנפק"מ בארבעת הלימודים הללו.

חיה טהורה בכלל בהמה טהורה - לסימנים: ללמד על סימני הטהרה של חיה. כי הסימנים נאמרו רק בבהמה ולא בחיה. אבל בגלל שחיה בכלל בהמה אנו לומדים מבהמה את הסימנים גם לחיה.

חיה טמאה בכלל בהמה טמאה - להרבעה: איסור כלאיים של הרבעת שני מינים נאמר בבהמה ולא נאמר בחיה. אבל מבהמה אנו לומדים גם לחיה. (אמנם איסור ההרבעה נאמר בבהמה בין טמאה ובין טהורה, ולכן גם האיסור להרביע בחיה טהורה נלמד מבהמה טהורה. אבל הכרייתא כותבת בכל פעם נפק"מ אחת).

בהמה טמאה בכלל חיה טמאה - לכדרכי: נאמר בקרבן עולה ויורד "או נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכֹל דָּבָר טָמֵא, או בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה או בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה ... וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא, וְאִשָּׁם". בפסוק כתוב שאדם הנוגע בנבלה הוא טמא, ועליו להביא קרבן עולה ויורד. אך לא כתוב מה החטא שלו. רבי מבאר - לא היה צריך לכתוב גם את נבלת 'בהמה' טמאה, כי כבר כתוב נבלת 'חיה' טמאה, והרי בהמה בכלל חיה. אלא 'הבהמה' נכתבה כדי ללמד שקרבן עולה ויורד בא על טומאת מקדש וקודשיו (אדם שנגע בנבלה ואחר כך אכל קודש או נכנס למקדש). כי נאמר כאן בעולה ויורד "בְּהֵמָה טְמֵאָה" ונאמר להלן בטמא שאכל קודש "בְּהֵמָה טְמֵאָה", ואנו לומדים משם לכאן, שהקרבן הולך על אוכל קודש בטומאה.

כל הלימוד של רבי מתבסס על כך שבהמה בכלל חיה (ולכן המילים "נבלת בהמה טמאה" מיותרות לדרשה).

בהמה טהורה בכלל חיה טהורה - ליצירה: אשה מעוברת שהפילה יש לה דין של 'יולדת', ויש לה ימי טומאה וימי טוהר מסויימים לזכר, וימים מסויימים לנקבה.

אשה שהפילה עובר בצורה של בהמה או חיה או עוף, בין אם הם מין טמא ובין מין טהור, אם הפילה זכר תשב ימים של זכר (7 ימי טומאה, 33 ימי טוהר), ואם הפילה נקבה תשב ימים של נקבה (14 ימי טומאה, 66 ימי טוהר). ואם אינו ידוע אם הוא זכר או נקבה, תשב ימים הראויים גם לזכר וגם לנקבה (14 ימי טומאה, אך רק 26 ימי טוהר שמא הוא זכר שיש לו רק 40 ימי טוהר). זו דעת רבי מאיר. אבל לדעת חכמים כל נפל שאינו בצורת אדם, אינו 'ולד' ואין לה דין של יולדת כלל.

רבי ישמעאל סובר כרבי מאיר. טעמו של רבי מאיר בגלל שבכריאת החיה נאמר **"וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם"**. ולשון "יצירה" נאמרה גם בכריאת האדם **"וַיֵּצֵר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם"**. מכאן שנפל בצורת חיה דינו כנפל בצורת אדם. אמנם בכריאת הבהמה לא כתוב לשון "יצירה", אך מכיון שבהמה בכלל חיה, גם נפל בצורת בהמה דינו כ'ולד'.

ת"ק ורבי יוסי הגלילי נחלקו במשנתנו האם עובר מת בתוך בהמה טמאה מטמא את הנוגע בו. רבי יוסי הגלילי סובר שהוא מטמא, והוא לומד זאת מהפסוק הנ"ל (שדרש רבי) **"נִפְשׁ אֲשֶׁר תִּגַע בְּכָל דְּבַר טָמֵא, או בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה, או בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה, או בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא"**.

שאלה: ולרבנן **האי קרא למה לי?** לדעת ת"ק הסובר שגם עובר מת בבהמה טמאה טהור, מה הוא ידרוש בפסוק הזה? **תשובה:** כוליה לכדרכי הוא דאתא: הפסוק נדרש כדברי רבי הנ"ל. (אמנם לדעת רבי יוסי הגלילי דורשים בפסוק שני דברים, גם כרבי, וגם לעובר בתוך בהמה טמאה שמטמא. וזאת בגלל הדרשה של רבי יצחק, כפי שלמדנו לעיל בעמוד הקודם).

משנה: **האשה שמת ולדה בתוך מעיה:** והמילדת הכניסה את ידה לתוך הבטן של האשה ונגעה בעובר שמת, המילדת טמאה 'טומאת שבעה' כדון נוגע במת, והאשה טהורה בינתיים עד שיצא הולד המת לאויר העולם.

גמרא: אמר רבה: כשם שטומאה בלועה בתוך גוף האדם אינה מטמאה את האדם (כדלהלן), כך טהרה בלועה בתוך גוף האדם אינה נטמאת. טהרה בלועה - כגון אם בלע טבעת טהורה ונכנס לאוהל המת, הוא נטמא אבל הטבעת אינה נטמאת.

טומאה בלועה מנלן? מניין שאינה מטמאה את האדם? תשובה - נאמר **"וְהָאֲכָל מִנִּבְלָתָהּ יִכְבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד הָעֶרְב"** כלומר האוכל נבלה טובל במקוה ביום ונעשה טהור בלילה. והרי האם לא יתכן שהוא אכל סמוך לשקיעת החמה, וטבל מעט לפני השקיעה, וכשהגיע הלילה הוא נהיה טהור למרות שעדיין לא התעכלה הנבלה שבתוך מעיו? אלא בהכרח שטומאה בלועה אינה מטמאת את האדם. **דחייה:** **ודלמא שאני התם דלא חזיא לגר:** אולי דוקא שם הנבלה לא מטמאת אותו בגלל שהיא כבר לא ראויה לאכילת גר. ונאמר **"לא תאכלו כל נבלה, לגר אֲשֶׁר**

בְּשַׁעֲרֵי תַתְנָה וְאֶכְלָה” ללמד שדוקא נבלה הראויה לאכילת גר מטמאת בטומאת נבלה. אבל אין ללמוד משם שטומאה בלועה אינה מטמאת.

קושיא: **הניחא לרבי יוחנן:** נחלקו רבי יוחנן ובר פדא (במסכת בכורות) בטומאת נבלה. **לדעת רבי יוחנן** הפסוק הנ”ל מדבר על בהמה שהרקיבה והסריחה בחיים, וכשנעשתה נבלה כבר לא היתה ראויה לגר, ולכן היא לא מטמאת. אבל נבלה שבתחילה היתה ראויה לגר, ואחר כך הסריחה, ממשיכה לטמאות גם אדם וגם מאכלים ומשקים, אפילו כשהיא כבר לא ראויה לגר, עד שלא תהא ראויה לאכילת כלב. **לדעת בר פדא** נבלה שבתחילה היתה ראויה לגר ואחר כך הסריחה, לגבי טומאת אדם שזו ‘טומאה חמורה’ היא מטמאה עד שתהיה ראויה לגר, (ולכן אינה מטמאה אותו משום שאינה ראויה לגר). אבל לגבי טומאת מאכלים ומשקים שזו ‘טומאה קלה’ היא ממשיכה לטמאות עד שלא תהיה ראויה לכלב.

לדעת רבי יוחנן מובן המקור לכך שטומאה בלועה אינה מטמאה. כי האוכל נבלה סמוך לשקיעת החמה, כשיורד הלילה והוא נעשה טהור, עדיין לא התעכלה הנבלה במעיו והיא ראויה לאכילת כלב, ובכל אופן היא לא מטמאת אותו. והיינו משום שהיא טומאה בלועה. אבל **לדעת בר פדא** אין ראייה, כי היא לא מטמאה בגלל שהיא כבר לא ראויה לגר והיא לא יכולה לטמאות אדם.

תירוץ: **נהי דלא חזיא בפניו שלא בפניו מיחזיא חזיא ליה:** אם בלע חתיכה קטנה בלא ללעוס אותה, אמנם היא לא ראויה לגר כאשר הוא ראה שהוא בלע והקיא אותה, אבל אם הוא לא ראה את הדבר היא תהיה ראויה לו לאכילה.

אשכחן טומאה בלועה, טהרה בלועה מנלן? מניין שטהרה בלועה אינה נטמאת? תשובה - קל וחומר מכלי חרס. כלי חרס המוקף ‘צמיד פתיל’ (= מכסה סגור ומהודק היטב) אינו מציל על כזית מת שבתוכו, והכזית הזה מטמא את כל האוהל שבו נמצא הכלי. שהרי ‘טומאה רצוצה’ (= שאין חלל טפח מעליה) בוקעת ועולה עד לרקיע. ובכל אופן כלי חרס הסגור בצמיד פתיל שנמצא באהל המת, חוצץ בפני הטומאה, וכל מה שבתוכו טהור. [משום שכלי חרס לא נטמא מגבו אלא רק מתוכו, וכיון שהוא סגור בצמיד פתיל הרי הוא חוצץ בפני הטומאה ואין הטומאה נכנסת לתוכו].

אם כן אדם שהוא מציל על טומאה בלועה בתוכו (דהיינו כשבלע כזית מת וטבל, שאינו נטמא ממנה וכנ"ל), וכי אינו דין שהוא מציל על טהרה שבתוכו מלהיטמא? דהיינו כשבלע טבעת טהורה ונכנס לאוהל המת היא לא נטמאת!

דחייה: מה לכלי חרס שכן אין מיטמא מגבו, תאמר באדם שמיטמא מגבו!
תשובה: אטו אנו מגבו קאמרינן? מתוכו קאמרינן, אדרכה כלי חרס חמור שכן מיטמא מאוירו! וכי אנו לומדים את הקל וחומר בהקשר לטומאה מגבו? הרי אנו לומדים בהקשר לטומאה מתוכו, ואדרכא כלי חרס חמור משאר כלים בכך שהוא נטמא מאוירו (= אם נכנס שרץ תלוי בחוט, לתוך אויר הכלי בלי לגעת בו, הכלי נטמא).

ובזה אנו עושים קל וחומר, שאם הכלי חרס שחמור שנטמא מאוירו, והוא לא מציל את הטומאה שבתוכו מלטמא אותו, בכל אופן אם הוא סגור בצמיד פתיל הוא מציל על טהרה הבלועה בתוכו מלהטמא. כל שכן אדם שאינו נטמא מאוירו (אם נכנס שרץ לאויר הפה שלו ולא נגע בו הוא לא נטמא), והוא כן מציל על טומאה שבתוכו מלטמא אותו, ודאי שהוא יציל על טהרה הבלועה בתוכו מלהטמא.

אשכחן בלוע דלמעלה: אכן מצאנו מקור שאם אדם בלע טומאה דרך פיו הוא מציל על הטומאה מלטמא (= כפי שביארה הגמ' בעמ' הקודם, שאם בלע טומאה סמוך לשקיעת החמה וטבל, הרי הוא טהור, ואינו נטמא שוב מחמת הטומאה שבמעיו).

בלוע דלמטה מנלן? מנין שאם תחב לו כזית נבילה דרך בית הרעי עד שנבלע במעיו, וכגון שתחב לו אותה כשהיא בתוך שפופרת ולא נגעה בו הטומאה עד שנבלעה במעיו, שהיא אינה מטמאה את האדם הנושאה בטומאת משא?

תשובה: קל וחומר! ומה למעלה שאינו עושה עיכול מציל, למטה שעושה עיכול אינו דין שמציל!? ומה בלוע דרך פיו שהוא חמור, שהרי פיו אינו עושה עיכול, ובכל זאת מציל מלטמא, בלוע מלמטה שהוא יותר קל שהרי הוא מקום שעושה עיכול, קל וחומר שיציל מלטמא!

קושיא על הקל וחומר: כלום עושה עיכול למטה אלא על ידי מעלה: והרי אם הטומאה לא תיכנס דרך הפה היא לא תתעכל במעיים לעולם, וא"כ כל העיכול של מטה נעשה ע"י מעלה, והוא חמור יותר!

תירוץ: אפי' הכי עיכול דלמטה רב: הטומאה לא מתעכלת בפה כל כך עד שהיא יורדת למטה.

אשכחן בלוע דאדם, בלוע דבהמה מנלן? מנין שגם בלוע בבהמה מציל מלטמא?

תשובה: קל וחומר! ומה אדם שמתמא מחיים מציל בבלוע, בהמה שאינה מטמאה מחיים אינו דין שתציל בבלוע?! אם אדם שהוא חמור שהרי הוא מטמא ונטמא גם כשהוא חי, בכל זאת מציל בבלוע, בהמה שאינה נטמאת בעודה בחיים קל וחומר שתציל בבלוע!

קושיא על הקל וחומר: מה לאדם שכן צריך שהייה בבית המנוגע, תאמר בבהמה שאינה צריכה שהייה בבית המנוגע: אדם שנכנס לבית המנוגע צריך לשהות שם זמן מסויים כדי שיטמאו הבגדים שהוא לבוש, ובזה הוא יותר קל מבהמה שנכנסה לבית המנוגע שמיד נטמאו הכלים שעליה. נמצא שאדם יותר קל מבהמה!

תירוץ: בהמה דאינה צריכה שהייה בבית המנוגע למאי הלכתא? לכלים שעל גבה! אדם נמי לא בעי! כל הדין של בהמה שאינה צריכה לשהות בבית המנוגע שייך רק לגבי הכלים שעליה, שהרי אין דרכה ללבוש בגדים, אלא היא נושאת על גבה כלים, ובזה היא אינה צריכה שהייה, וא"כ כמו כן גם אדם שנכנס לבית המנוגע ללא בגדים אלא נטלם על כתופו אינו צריך שהייה, וברגע שנכנס לבית המנוגע הכלים שעליו נטמאים מיד.

הגמ' מביאה לכך ראייה:

דתנן: וכפי שלמדנו במשנה במס' נגעים – הנכנס לבית המנוגע ובגדיו מונחים על כתפיו (= דהיינו שאינו לובש אותם), וסנדליו וטבעותיו נמצאים בכפות ידיו, הוא והם נטמאים מיד. אבל אם נכנס לבית כשהוא לבוש בבגדיו, וסנדליו ברגליו, וטבעותיו באצבעו, הוא נטמא מיד, והם טהורים עד שישהה בבית במשך זמן של 'אכילת פרס' (= זמן שלוקח לאכול חצי ככר, והוא מזון סעודה אחת) של פת חיטים כשהוא מיסב ואוכל את הפת עם לפתן (= פת חיטים הסבה וליפתן גורמים לפת להאָקל מהר), ואם שהה במשך זמן של השיעור הזה, נטמאו גם בגדיו וכליו.

קושיא על רבה שאמר את דין טומאה וטהרה בלועה:

אמר רבא: מה רבה מחדש לנו בזה? והרי כבר למדנו את דין טומאה בלועה ואת דין טהרה בלועה במשנה -

טומאה בלועה דתנן: את דין טומאה בלועה למדנו במשנה במס' מקוואות - אדם שבלע טבעת טמאה בטומאת מת (- כלי מתכות שנטמאו במת טמאים כמת עצמו), הרי הוא טמא מחמת נגיעתו בטבעת, ולכן טובל ויכול אח"כ לאכול אפילו תרומה, לפי שהיא אינה מטמאה אותו כשהיא בלועה בו. אבל אם הקיאה, הרי הטבעת טמאה, לפי שהיא לא נטהרה בטבילת האדם, והיא מטמאה אותו לפי שנגעה בו ביציאתה.

ומכאן שטומאה בלועה אינה מטמאה.

טהרה בלועה תנינא: וכן את דין טהרה בלועה למדנו במשנה שם - אדם שבלע טבעת טהורה, ואח"כ נכנס לאהל המת, והזה בשלישי ושנה בשביעי (= מי שנטמא במת צריך שיזו עליו מי חטאת ביום השלישי והשביעי לטהרתו, ואח"כ טובל ונטהר), וטבל ואח"כ הקיאה את הטבעת, הרי היא טהורה כמו שהיתה, לפי שהיא לא נטמאה מהאדם שבלע אותה.

ומכאן שבלוע מציל את הטהרה מלהיטמא. וא"כ קשה מה רבה בא להשמיע לנו בזה?

תירוץ: כי קאמר רבה: רבה דיבר כגון שבלע שתי טבעות, אחת טמאה ואחת טהורה, ושתיהן נוגעות זו בזו, והחידוש הוא שהטבעת הטמאה לא מטמאת את הטבעת הטהורה.

הרחבת הביאור: לא הינו יכולים ללמוד את דברי רבה מהמשנה במס' מקוואות, לפי שהיינו חושבים שהטעם ש'בלע טבעת טמאה טובל ואוכל בתרומה' הוא לא בגלל שטומאה בלועה אינה מטמאה, אלא בגלל שזהו 'מגע בית הסתרים' (= שהטבעת הבלועה נוגעת באדם בבית הסתרים שלו), שהדין הוא ש'מגע בית הסתרים' אינו נחשב למגע לעניין טומאה, וכאילו שהטבעת לא נגעה בו כלל ולכן אינו נטמא ממנה.

וכן היינו חושבים לגבי אדם שבלע טבעת טהורה ונכנס לאהל המת, שהטעם שהיא טהורה לפי שהיא נוגעת בבית הסתרים של האדם הטמא, ואין זה נחשב שהיא נגעה בו ולכן טהורה.

אבל במקרה שבלע שתי טבעות אחת טמאה ואחת טהורה ושתייהן נוגעות זו בזו, לא שייך לומר בזה 'מגע בית הסתרים', לפי שהן נחשבות כאילו מונחות בקופסה ונוגעות זו בזו, וא"כ על הטבעת הטמאה לטמאות את הטבעת הטהורה, וכאן רבה בא לחדש לנו שהטעם של המשנה במס' מקוואות הוא משום טומאה בלועה וטהרה בלועה, ולכן גם במקרה שבלע שתי טבעות אין הטבעת הטמאה מטמאה את הטבעת הטהורה.